

Mensen maken de stad

Openingsbijdrage aan ‘Mensen maken de stad, een vakdebat over stedenbouw van onderop, in Almere’ door Adri Duivesteijn, wethouder Ruimtelijke Ordening en Wonen.¹

Schouwburg Almere, 11 april 2007

I. Inleiding

Welkom op deze dag in het kader van het programma ‘ikbouwmijnhuisinalmere’

Het programma ‘ikbouwmijnhuisinalmere’ is veelomvattend en heeft gevolgen voor alle schaalniveaus, van de individuele woning tot en met de stad als geheel.

Het programma beoogt een breuk met de huidige plannings- en bouwpraktijk. Het breekt met ingesleten ideeën over stedenbouw en woningbouw. Het breekt met tal van vooraannames en praktijkautomatismen die we nu al jaren gedachteloos met ons meedragen. Het is een pleidooi om in de stedenbouw en de woningbouw weer op zoek te gaan naar essentiële waarden. Het is een oproep om opnieuw visionair te zijn.

Het programma is gericht op de toekomst. Het is geïnspireerd door tijdloze ingrediënten uit de stedenbouw zoals die buiten Nederland op veel plaatsen nog altijd gewoon is, en zoals die ook voor 1902 (invoering Woningwet) bestond. Het is bedoeld om de draad van verloren tradities in nieuwe vorm op te pikken

Ik zal mijn inleiding structureren aan de hand van de naam ‘ikbouwmijnhuisinalmere’: één motto, zes woorden, drie thema’s. En ik eindig met vier vragen voor het debat.

II. Zes woorden

Ik ...

‘Ik’ maakt meteen duidelijk dat in ‘ikbouwmijnhuisinalmere’ niet de institutie maar de mens het beginpunt is.

Onze visie op het wonen en de stad benadrukt het belang van directe en persoonlijke betrokkenheid van burgers bij hun woonsituatie en bij de stad. Het vertrekpunt is de handelende en ondernemende mens,

¹ ‘Mensen maken de Stad. Een vakdebat over stedenbouw van onderop, in Almere’ vloeit voort uit de meervoudige studieopdracht die de gemeente Almere in het najaar van 2006 heeft uitgeschreven met als doel het ontwikkelen van methoden van ‘organische stedenbouw’ voor een toekomstige bebouwing van Almere Hout. Het geheel maakt onderdeel uit van het programma ‘ikbouwmijnhuisinalmere’.

Adri Duivesteijn en Fred Feddes (journalist/publicist) hebben in het verleden gezamenlijk gepubliceerd over de thema’s architectuur en stedenbouw. Deze zijn te lezen op www.adriduivesteijn.nl. Ook aan de totstandkoming van deze tekst heeft Fred Feddes bijgedragen.

die gedreven wordt door eigen kracht, eigen behoeften, eigen dromen, eigen initiatief. Hij of zij kan individueel handelen, of in een collectief naar eigen keuze. Ieder mens kan zijn eigen project ontwikkelen.

Deze visie verzet zich tegen een woningbouw en een stedenbouw die door anonieme krachten wordt beheerst. We willen geen onnodige intermediairs en instituties. We willen dat er niet primair wordt gedacht en gebouwd vóór, maar dóór mensen.

Wij vinden dat de bewoners de hoofdrolspelers moeten zijn in de woningbouw. In de gangbare praktijk zijn ze dat absoluut niet. De naam 'eindgebruikers' zegt het al: zij kunnen pas helemaal aan het einde van het proces van planning, ontwikkeling en bouw in actie komen. Wij willen dat ze vanaf het begin, aan de 'voorkant' van het proces, de belangrijkste actor kunnen zijn.

... *bouw* ...

'Bouw' staat voor het handelen door mensen zelf, individueel of als groep, waardoor ze geen 'woonconsument' hoeven te zijn maar producent van het wonen. Wij zien bouwen als een cultuurdaad, als een onderdeel van ieders leven, en niet slechts als een gespecialiseerde technische handeling.

Verderop komt 'wonen' als het centrale begrip van 'ikbouwmijshuisinalmere' aan de orde. Maar wonen en bouwen liggen heel dicht bij elkaar. Zoals de filosoof Martin Heidegger schreef: 'Bouwen is niet slechts een middel en een weg om tot het wonen te komen: bouwen is op zichzelf al wonen.'

Het principe dat ik zojuist onder woorden bracht – *niet de institutie maar de mens is het beginpunt* – is vrijwel afwezig in de hedendaagse bouwpraktijk. Planning en bouw worden gedomineerd door grootschalige aanbodpartijen.

Vroeger gebeurde dat onder de vlag van de verzorgingsstaat, nu onder de vlag van de markt. Voor de bewoners komt het ongeveer op hetzelfde neer: zij hebben nog altijd bijzonder weinig directe en serieuze invloed op de bouw. Zij zijn ervan vervreemd. Wat voor hen resteert is niet veel meer dan het hobbyen met keukens, badkamers en tuinen. Dat is, met alle respect, slechts geknutsel in de marge van het echte bouwen.

Enkele kerncijfers. Landelijk gezien wordt 18 procent van de woningbouw gerealiseerd door particulier opdrachtgeverschap. In stedelijk gebied is dit aandeel nog veel lager, vaak slechts 5 procent. De burger als opdrachtgever is in de afgelopen eeuw vrijwel verdwenen uit de stad. En dat terwijl de behoefte om een eigen huis te bouwen groot is. Die ligt tussen 30 en 50 procent, zo blijkt uit verschillende onderzoeken.

De huidige praktijk is geen wet van Meden en Perzen, maar een tijdgebonden Nederlandse eigenaardigheid. Zie de ons omringende landen: die hebben allemaal een andere bouwcultuur. Ook in Nederland kan het anders.

... *mijn* ...

in 'ikbouwmijshuisinalmere' gaat over bezit en eigendom. We bedoelen dat niet alleen (en zelfs niet in de eerste plaats) in juridische zin. Of mensen een woning kopen of huren, is van ondergeschikt belang. Het gaat hier om iets anders.

Het gaat om vertrouwdheid, gehechtheid, 'eigenheid', om de mogelijkheid om je met een plaats te identificeren. Het gaat om de ruimtelijke dimensie van je eigen levensgeschiedenis. Het gaat om '*a place to call my own*', een plaats waarvan je kunt zeggen dat die van jou is. Zonder dat je meteen exclusieve eigendomsrechten claimt.

Anders gezegd: 'ikbouwminehuisinalmere' is een programma tegen de vervreemding. Het moet niet zo zijn dat je je een vreemde voelt in de eigen omgeving. 'ikbouwminehuisinalmere' wil dat mensen zich in de wereld een plaats kunnen verwerven, dat ze zich een deel van de wereld eigen kunnen maken.

... *huis* ...

Met *huis* in 'ikbouwminehuisinalmere' stellen we de intrinsieke waarde van het wonen aan de orde. En dat is, terzijde, iets anders dan de waarde van de woning.

In de moderne stedenbouw en architectuur is juist sterke nadruk gelegd op de lichtheid van het wonen. Op licht en lucht, transparantie en mobiliteit. De woning moest efficiënt en rationeel zijn, als een machine. Met als gevolg dat het een massaproduct kon worden. Dat was waardevol, maar intussen is iets anders vergeten, namelijk de zwaarte en de traagheid die óók met het wonen verbonden is. We willen vaste grond onder onze voeten. We willen een plaats herkennen als van ons. Greep op de eigen woonsituatie en greep op het eigen leven liggen dicht bij elkaar.

In het Engels betekent 'to live' zowel leven als wonen. Dat is een eenvoudige illustratie van deze diepe filosofische en psychologische dimensie van het wonen. Zo schreef de filosoof Martin Heidegger: 'Mens zijn betekent: als sterveling zijn op de aarde, betekent: wonen.' En de architect en stedenbouwkundige M.J. Granpré Molière: 'Wanneer we bouwen banen we ons tevens een weg naar het interieur van de ziel. En als we wonen in een huis, is het om 'te wonen met onszelf.' Onlangs schreef René Boomkens: 'Wonen is een conditie.'

'Wonen is zijn', en dat houdt in zowel 'jezelf zijn' als 'samenzijn', zo schreef de socioloog Groeneveld omstreeks 1960. Die twee elementen, jezelf zijn en samenzijn, laten zien dat het wonen een verbinding vormt tussen het individu en de gemeenschap.

Het zijn zware woorden. Ze lijken ver verwijderd van de vederlichte marketingtaal van tegenwoordig. Maar deze zware taal is terecht. Wonen is een fundamentele zaak.

Wonen is een werkwoord, een activiteit, niet statisch maar dynamisch. 'My Home is my Castle', zeggen de Engelsen. Wonen is dus tegelijkertijd een domein en de wijze waarop je het domein benut. Wonen is te waardevol om tot een 'woonproduct' te reduceren.

... *in* ...

Het woordje 'in' staat voor context. Het gaat nooit om één enkel huis. Niemand leeft geïsoleerd. Iedereen koestert zijn of haar autonomie, maar de werkelijkheid is dat we meer met elkaar te maken hebben dan ooit.

Daarom is het goed om te benadrukken dat je altijd op meerdere schaalniveaus tegelijk woont. Wonen doe je in een huis, een straat, een buurt, een wijk, een stad, een land, en zelfs in een wereldgemeenschap of een wereldwijde netwerksamenleving. Je woont in een huis, of zelfs in een kamer of in één enkele stoel, en tegelijkertijd woon je in de wereld.

Kortom, wonen verbindt het kleinste met het grootste. 'ikbouwminehuisinalmere' beoogt daarom niet alleen een andere manier van woningbouw. Het is ook, en misschien meer nog, een stedenbouwkundig programma, een andere manier om een stad te maken.

... *Almere*

Almere is niet alleen de naam van de stad waar dit programma zich afspeelt. 'Almere' staat voor de stad en de stedelijke dimensie in het algemeen. Het staat voor stad, dorp, wijk, buurt, straat. Wij beschouwen de participatie van burgers in het bouwen aan de stad als een universeel gegeven, dat we door omstandigheden in Nederland vergaand zijn kwijtgeraakt.

'Almere' of 'de stad' staat voor de opvatting dat het maken van steden mensenwerk is. Om te analyseren hoe steden ontstaan en groeien kun je tot op zekere hoogte denken in termen van anonieme krachten en processen, die volautomatisch en buiten de mens om lijken te verlopen. Maar dat is nooit het definitieve verhaal. Je kunt een stad pas echt begrijpen als je haar als mensenwerk begrijpt.

Steden zijn in de loop van de geschiedenis gemaakt door initiatieven van mensen in zeer verschillende posities. De stad is en wordt gemaakt door koningen en keizers, door regenten en kerkleiders, door militairen en ingenieurs, door kooplieden en industriëlen, door bureaucraten en idealisten. Maar óók door 'de gewone man', of liever gezegd: door duizenden, miljoenen gewone mannen en vrouwen. Zij hebben allemaal een eigen persoonlijkheid en een eigen naam gehad, ook al zijn de meeste van die namen verloren geraakt. Ze hebben allemaal hun levensverhalen en hun dromen gekend, en al die levens tezamen hebben de stad gemaakt.

Het is mijn stelling dat interessante, sterke en levensvatbare steden die steden zijn, waarin iedereen kansen heeft om te participeren. Waarin iedereen mede-maker van de stad kan zijn. Waarin iedereen initiatieven kan nemen in de verdere ontwikkeling van de stad.

Kortom, steden worden gemaakt door een breed en rijk scala van mensen en hun 'stadsvormende krachten'. We moeten constateren dat dit scala in de Nederlandse situatie is versmald en dus verschaald. De stedelijke woningbouw is in een paar sprongen (globaal: 1902 – 1945 – 1975 – 1990) in handen gekomen van grootschalige instituties, tussenpersonen en grote marktpartijen. De burger als opdrachtgever is uit beeld verdwenen, en daarmee de natuurlijke diversiteit die de uitkomst is van stedenbouw door vele duizenden burgerinitiatieven.

Deze versmalling van het initiatief was begrijpelijk in tijden van ernstige woningnood en stedelijke armoede, in de tweede helft van de 19de eeuw en in de eerste decennia na de Tweede wereldoorlog en het begin van de stadsvernieuwing. Toen moest er gestroomlijnd en snel worden opgetreden tegen krotten en sloppen en 'volksvijand nummer 1 de woningnood'. Woningcorporaties hebben hierbij waardevol werk verricht. Maar nu is de situatie anders. De nood die institutioneel optreden legitimeerde, is voorbij.

De grootschalige aanpak heeft zichzelf overleefd. Het initiatief moet weer verbreed. Er moet weer een vorm van stedenbouw komen waarin een grote variëteit aan initiatieven kan floreren. Zodat in principe alle mensen de stad kunnen maken.

Het stadsbestuur heeft hier een bijzondere verantwoordelijkheid. De lokale verantwoordelijkheid voor de stadsontwikkeling is al eeuwenoud, en ze heeft de laatste jaren een nieuwe betekenis gekregen door de decentralisatie van de ruimtelijke ordening en de volkshuisvesting onder het motto: 'Decentraal wat kan, centraal wat moet.' De lokale overheid is het aan haar burgers verplicht zelfbewust en actief te zijn.

Het stadsbestuur moet als uitgangspunt voor zijn plannen de principiële vraag stellen: Wie geven wij de kans om te bouwen en daarmee de stad te maken? Geven wij die kans aan mensen of aan instituties? Laten we de stad bouwen door de burgers die zich voor lange tijd aan onze plaats verbinden, of door commerciële bedrijven die langskomen om te bouwen en dan weer naar elders vertrekken?

Veel gemeenten vermijden deze fundamentele vraag. De rol van de gemeente in de ontwikkeling van de stad is sinds de jaren negentig vervaagd en problematisch geworden. Veel gemeenten stellen zich onzeker, passief en risicomijdend op en maken zich afhankelijk van anderen, zoals projectontwikkelaars. De gemeente heeft in naam een 'regierol', maar het is vaak onduidelijk wat dit inhoudt. Is de gemeente echt de allesbepalende regisseur? Of is ze een facilitaire dienst voor projectontwikkelaars?

De gemeente doet hiermee zichzelf en haar burgers te kort. Ook al is de rol van de gemeente op sommige punten echt moeilijker geworden dan vroeger (grondposities, wegvallen van ruggesteun van het Rijk, toenemende onderlinge concurrentie tussen gemeenten), dat is niet doorslaggevend. De gemeente kan zoveel meer. Ze hoeft zich niet neer te leggen bij een passieve opdrachtgeverrol. Als ze maar wil, en als ze maar de juiste expertise mobiliseert.

Almere wil dit laten zien. 'Het kán in Almere' is de slagzin van onze stad, en dat motto geldt ook op dit gebied. Wij zijn ervan overtuigd dat de ideeën over particulier opdrachtgeverschap en organische stedenbouw ook in iedere andere gemeente in praktijk kunnen worden gebracht. Maar het zij toegegeven: in Almere zijn de omstandigheden extra gunstig.

Als onderdeel van de 'schaalsprong' moeten of mogen wij forse aantallen woningen bouwen, niet alleen voor de eigen bevolking maar ook voor de gehele Noordvleugel van de Randstad. Daarnaast is de grond bijna helemaal in gemeentelijk eigendom. En, niet te vergeten, Almere heeft een pionierstraditie, een traditie van vernieuwing in de stedenbouw.

Minstens zo belangrijk is dat Almere wil dat het gebeurt. Almere ziet het belang ervan in. Almere heeft de politieke gedrevenheid, inzet en durf om naar de lange termijn te kijken.

Het Almeerse stadsbestuur beseft dat het de maatschappelijke plicht heeft om de gunstige omstandigheden te benutten. Het is doordrongen van de cruciale keuzen waarvoor we op dit moment staan. In de afgelopen 30 jaar zijn in Almere 69.000 woningen gebouwd. Dat gebeurde vooral in de vorm van institutionele bouw. Ondanks de grootschaligheid en het hoge tempo is er steeds gestreefd naar diversiteit, maar dat is en blijft een min of meer kunstmatige diversiteit van bovenaf. In de komende 30 jaar moet Almere vanwege de 'schaalsprong' nog eens 70.000 woningen bouwen. Er komt nog een heel Almere bij! En de vraag is hoe we dat gaan doen. Op dezelfde manier als tot nu toe, of anders?

Almere wil een andere stad worden: beter, interessanter, vitaler, veelvormiger. Almere wil dat de betrokkenheid van de burgers bij de stad veel dieper kan worden dan ze nu is. Almere is bereid het avontuur van een nieuwe stedenbouw aan te gaan om dat te bereiken. We weten dat we daarmee meer onzekere factoren toelaten in onze planning dan tot dusver. We weten dat we risico's lopen. Dat is de inzet van 'ikbouwmijnhuisinalmere'. De inzet is een nieuwe manier van stedenbouw en woningbouw.

III. Drie thema's

Deze zes woorden zijn de bouwstenen van onze visie. Vervolgens kunnen we de betekenissen die de zes woorden afzonderlijk hebben, concentreren en clusteren tot drie thema's. Dat is goed zichtbaar in het logo van 'ikbouwmijnhuisinalmere':

Ik bouw
mijn huis
in Almere

... mijn huis ...

‘Mijn huis’ staat niet voor niets in het midden. De fundamentele betekenis van het wonen staat centraal in ons programma. We zagen al dat het wonen een verbinding vormt tussen het kleinste en het grootste, tussen het individuele wonen en de stad als geheel. Vanuit de centrale waarde van het wonen kijken we dan ook in die twee richtingen.

Enerzijds betekent wonen: thuis, rust, beschutting, veiligheid, het terugtrekken in de privé-sfeer. Anderzijds is het een uitvalsbasis en een voorwaarde voor maatschappelijk functioneren; het is de spil die het stedelijk leven en het publieke domein mogelijk maakt.

In de nota ‘ikbouw mijn huis in Almere’ vergelijken we het wonen met een thuishaven: ‘De haven biedt beschutting en veiligheid en de mogelijkheid om te tanken, te rusten, te laden en lossen, maar de thuishaven stelt ons ook in staat om van daaruit over de wereld uit te varen.’

Met andere woorden: het wonen is het scharnierpunt tussen individu en collectief, tussen privé en publiek, tussen mens en stad. Voor de gemeente Almere is het wonen tevens het scharnierpunt tussen het beleid voor particulier opdrachtgeverschap, en het stedelijk ontwikkelingsbeleid. Het wonen verbindt daarmee ook burgers en bestuurders.

Daarom wordt ... *mijn huis* ... geflankeerd door de twee andere thema’s.

Ik bouw ...

Aan de ene zijde staat het thema van het particulier opdrachtgeverschap. Hier gaat het om het bouwen als een creatieve, culturele daad, om het opheffen van vervreemding, om het herstellen van de relatie tussen mens en wonen.

De opgave die de gemeente Almere zich stelt, bestaat eruit om dit thema om te zetten in een praktisch toepasbaar programma. Dat doen we door kaveluitgifte op grote schaal, door het praktisch faciliteren van opdrachtgeverschap met goede informatie en dienstverlening, door een nieuwe gemeentelijke werkwijze in te voeren, door innovaties in bouw en procesgang te stimuleren, door een heel nieuw domein van kennis en praktijken te ontwikkelen.

... in Almere

Het derde thema is de organische stedenbouw, als een andere manier om aan de stad te bouwen. De organische stedenbouw doet dat door de krachtbron aan te boren van duizenden, tienduizenden mensen en hun initiatieven. De stad kan profiteren van hun creativiteit, hun ondernemingslust, hun doorzettingsvermogen, hun drang om zich te vestigen, hun verbondenheid met een plaats en in het bijzonder met Almere.

Het zal duidelijk zijn dat de verschillende thema’s nauw met elkaar verbonden zijn. Particulier opdrachtgeverschap heeft niet alleen betekenis op het individuele schaalniveau; het is een cruciaal ingrediënt voor een beter en cultureel rijker Almere.

De opgave die wij ons hier stellen is om een stedenbouw te vinden die organische ontwikkeling mogelijk maakt. Het moet een stedenbouw zijn die de eigen initiatieven van burgers niet als hinderlijk beschouwt maar juist als de motor voor vitale stedelijke ontwikkeling, en die geen kunstmatige diversiteit oplegt, maar ruimte schept voor diversiteit van onderop.

Vandaar dat wij opdracht hebben gegeven voor stedenbouwkundige studies voor Almere Hout, waarvan vandaag de resultaten worden gepresenteerd. Ook voor het Homeruskwartier in Almere Poort is een nieuwe stedenbouwkundige structuur ontworpen. Ook het vakdebat van vandaag helpt ons om onze opgave uit te werken, dankzij de uitwisseling van ideeën, inzichten, ervaringen en commentaren. Waarbij we ervan uitgaan dat de resultaten niet alleen voor Almere nuttig zijn, maar ook voor vergelijkbare initiatieven elders in het land.

IV. Vier vragen

Het programma 'ikbouwmijnhuisinalmere' is, samenvattend, een oproep voor een nieuwe coalitie voor de stad. Het beoogt een coalitie tussen individu en collectief, tussen mens en stad, tussen individuele dromen en stedelijke idealen, tussen de inzet voor het privé-domein en de inzet voor het publieke domein. Het streeft naar een nieuwe coalitie tussen de burgers en de bestuurders van de stad.

Het betekent ook een nieuwe coalitie in de stedenbouw, tussen stedenbouw van onderop en stedenbouw van bovenaf. Het feitelijke bouwen aan de stad gebeurt 'van onderop', maar dat kan dankzij een raamwerk, een strategie, een set spelregels 'van bovenaf'.

Er is tegelijkertijd een coalitie gewenst tussen burgers en professionals uit de ontwerpende vakwereld. De defensieve of onverschillige houding die veel ontwerpers in de afgelopen tien jaar tegenover particulier opdrachtgeverschap hebben ingenomen, is onterecht en uiteindelijk onhoudbaar. Het is veel interessanter om particulier opdrachtgeverschap en organische stedenbouw te erkennen als nieuwe bron van kennis en vitaliteit.

Vandaag gaat het over stedenbouw. Centraal staat nu niet het bouwen van huizen, maar het bouwen van een stad. Het motto kan zijn: 'Ik bouw (mijn huis in) Almere', of: 'Wij bouwen Almere'.

Vier bureaus zullen het vakdebat voeden vanuit de ontwerpende invalshoek, met hun visies op de ontwikkeling van Almere Hout. Dit zijn: MUST i.s.m. Sorkin, MVRDV, Neutelings Riedijk en MaO. Daarnaast zal Floris van Alkemade van OMA zijn ontwerp voor het Homeruskwartier toelichten.

Het debat wordt verder verrijkt door vier commentatoren: Paul Schnabel, Wim Derksen, Marc Dubois en Carlos Weeber.

Zelf wil ik u aan het begin van de dag vier vragen voorleggen.

Vraag 1: Is de stad mensenwerk?

Een fundamentele stelling in deze inleiding was: *Mensen maken de stad*. 'ikbouwmijnhuisinalmere' en 'mensen maken de stad' zijn twee manieren om te zeggen dat het kán, dat woningbouw en stedenbouw anders kunnen dan we nu gewend zijn, en dat je niet hoeft te kiezen tussen visie en succes. Je kunt visionair zijn en toch succesvol, door te vertrouwen op de scheppende kracht van burgers.

Dat het op straat of buurtniveau kan, daarover bestaat bij mij geen enkele twijfel. Maar de uitvoering op deze schaal is ongekend. Kan het? Is het mogelijk om de kracht van tienduizenden mensen als motor voor de ontwikkeling van de stad te gebruiken? Zijn de institutionalisering en de schaalvergroting van de voorbije decennia omkeerbaar?

Vraag 2: Wie doet er mee in de nieuwe coalitie tussen wonen en stad?

‘ikbouwmyhuisinalmere’ breekt met de gangbare praktijk van ingesloten gewoontes. Het betekent voor alle betrokkenen een radicale koerswijziging. Het betekent ook een herpositionering van belangen. Gevestigde belangen kunnen onzeker worden moeten wellicht op zoek gaan naar een inzet in meer complexe opgaven dan de individuele woningbouw.

En dus is de vraag: wie doet er mee met de coalitie? Wat zijn de hindernissen? Hoe pakken we die aan?

Vraag 3: Welke nieuwe kennis en referenties hebben we nodig?

Om de nieuwe stedenbouwkundige weg daadwerkelijk in te slaan, zijn nieuwe ideeën, praktijken, technieken, processen en regels nodig. We moeten een nieuw soort kennis opbouwen, evenals nieuwe kennisnetwerken. Dat geldt voor alle betrokkenen: burgers zelf, ontwerpers, aannemers, maar nadrukkelijk ook voor overheden.

Om daarin te slagen, moeten we voorbij de horizon van de gangbare praktijk kijken. We moeten een nieuw repertoire van inspirerende referenties opbouwen. Historisch en hedendaags, van dichtbij en ver weg.

Bijvoorbeeld de *sites and services*–stedenbouw in Lima, de historische Nederlandse voorbeelden van de Amsterdamse grachtengordel en de naastliggende maar contrasterende Jordaan, ‘Belgische toestanden’, projecten in Tübingen en Enschede, enzovoorts. Geen daarvan laat zich klakkeloos kopiëren, maar allemaal helpen ze ons om onze opgave en onze kansen beter te begrijpen.

De vraag is uiteraard: wat hebben we nodig? Welke inzichten en voorbeelden zijn beschikbaar? Waar haalt u uw inspiratie vandaan?

Vraag 4: Gevraagd: sterk en karaktervol raamwerk

De bijzondere invalshoek voor vandaag is de vraag naar een stedenbouwkundige structuur als raamwerk voor organische stedelijke ontwikkeling. De gemeente Almere heeft, toen ze de vier bureaus een studieopdracht gaf, een eerste profielschets gemaakt voor dit raamwerk.

Het profiel ziet er globaal zó uit. Het raamwerk moet sterk zijn en lang meekunnen. Het moet gemeenschappelijke waarden veiligstellen en ruimte scheppen voor individuele expressie. Het moet tolerant zijn voor verschillende invullingen en ook een eigen karakter hebben. Het moet nu al overtuigend zijn en ook ruimte laten voor de onverwachte wendingen die de toekomst ons zeker zal brengen.

Hier ligt een prachtige opgave voor de aloude kunst van het stedenbouwen. De ontwerpers en commentatoren doen zo dadelijk een voorzet. Ik hoop dat dit het begin is van een vakdebat dat nog heel lang en vruchtbaar zal doorgaan.